

med Ağa'nın, metal aksamı ise İsmâil adında bir ustanın eseri olduğu imzalarından anlaşılmaktadır. Revakin aynalı tonozlarının 1978 yılındaki restorasyonda ortaya çıkarılan küfî yazılarla bezeli özgün kalem işi süslemeleri ise dönemin özelliklerini yansıtır.

Yapıda üç sıra halinde düzenlenmiş pencerelerden alttakiler mermer söveli ve dikdörtgen, üst sıradakiler sivri kemerli açıklıklıdır. Üstte palmetli bir tepelik dizisinin taçlandığı mukarnaslı bir kornişten sonra kubbeler arasındaki boşluğu aydınlatan üç pencere geniş kasnak ve kubbe yükselmektedir. Dıştaki en ilgi çekici ayrıntı, hazîre duvarlarının kesilerek iki yandan merdivenlerle ulaşılan bir podyumda yer alan, diğerlerinden farklı şebekelere sahip üç pencereden oluşan hâcet pencereleridir.

Kubbe, içte köşelerin önüne yerleştirilen mukarnaslı başlıklı altı mermer sütuna oturan sivri kemerlerle taşınırken duvarların önünde sekilerle belirlenmiş geniş bir galeri ortaya çıkmıştır. Türbe kapısının karşısındaki üç cephede üçlü düzende pencereler yer almışken diğerlerinde dolap nişleriyle kapının solunda üstteki mahfile çıkışı sağlayan merdiven bulunmaktadır. İç mekânda alt pencerelerin aralarına alternatifli olarak çini panolar yerleştirilmiş olup üst kısmında tepelik desenli çinilerin taçlandığı, beyaz renkli, sülüs hatla besmele ve Tebâreke sûresinin tamamını ihtiva eden çini âyet kuşağı yer alır. Kubbeye geçiş bölgesinde, celî sülüs merkezde düğümlemler şeklinde istif-

lenmiş esmâ-i hüsnâyı içeren çini madalyonlar kullanılmıştır. Belgelerden, saray nakkaşları tarafından bu yapı için özel olarak tasarlanmış desenlere göre İznik'te üretildiği anlaşılan çini süslemelerde uygulamanın da çok başarılı olduğu görülmektedir.

İkinci ve üçüncü sıra pencerelerin arasındaki satırlarda ise pandantif yüzeylerindeki çini panolara benzer şekilde, ancak kalemî olarak tasarlanmış, esmâ-i hüsnâyı ihtiva eden ikişer dairevi madalyon işlenmiştir. Tamamen kalem işiyle bezlenmiş kubbe içinde Allah ve Muhammed isimlerinin tekrarlandığı küfî bir şeritle çevrelenen, Fâtîha sûresini ihtiva eden göbek madalyonu ile etekte dolanan lotus ve palmye yapraklarından oluşan kuşak arasındaki kısmın rûmî istifleriyle doldurulduğu görülmektedir.

Türbede III. Murad'ın yanı sıra hasekisi Safiye Sultan, yirmi şehzadesi, kızları Fatma, Fahri ve Mihriban sultanlarla diğer yirmi kızı, III. Mehmed'in iki kızı ve üç şehzadesi, I. Ahmed'in oğlu Kasım ile Sultan İbrahim'in bir şehzadesi ve iki kızıyla birlikte toplam elli dört kişinin gömülü olduğunu Ayvansarâyî bildirmekle beraber (*Hadikatü'l-cevâmî'*, I, 6) bugün yapıda elli adet sanduka bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî'*, I, 6; Halûk Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, ts., s. 152; Dilek Haskök, *İstanbul'da Çinili Türbeler* (mezuniyet tezi, 1965), İÜ Ed. Fak., s. 73-82; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 102; Tahsin Ömer Tahaoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 188-196; Hakkı Önkol, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 178-183; Zarfî Orgun, "Mimar Dalgıç Ahmet", *Arkitekt*, XI/3-4, İstanbul 1942, s. 59-62; Uğur Tanyeli, "Murad III Türbesi", *DBİst.A*, V, 503-504.

İSMAİL ORMAN

III. Murad Türbesi - İstanbul

MURAD IV

(مراد)

(ö. 1049/1640)

Osmanlı padişahı
(1623-1640).

28 Cemâziyelevvel 1021'de (27 Temmuz 1612) İstanbul'da doğdu. I. Ahmed ile Mâhpeyker (Kösem) Sultan'ın oğludur. Şehzadelik hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. II. Osman olayından sonra Sadrazam Dâvud Paşa'nın tertibiyle kardeşleriyle beraber Üsküdar'a götürülmek üzere sarayın bahçesine çıkarıldığı sırada kapı

ağalarından biri tarafından öldürülmek istendiği ve diğer ağaların müdahalesiyle kurtulduğu rivayet edilir.

Amcası I. Mustafa'nın aklî dengesi yerinde olmadığından devlet idaresinde beliren karışıklığı gidermek için başta Sadrazam Kemankuş Ali Paşa ile Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi bulunduğu halde ileri gelenler tarafından I. Mustafa'nın tahttan indirilmesine karar verildiğinde küçük yaşta olmasına rağmen muhtemelen annesi Kösem Sultan'ın tesiriyle tahta çıkarıldı (15 Zilkade 1032 / 10 Eylül 1623). Ertesi gün Eyüp Sultan Türbesi'nde Aziz Mahmud Hüdâyî eliyle kılıç kuşandı ve beş gün sonra sünnet edildi. Saltanatının ilk yıllarında idare daha çok annesinin etkisi altındaki devlet adamlarının elinde kaldı. 1041'e (1632) kadar devam eden bu dokuz yıllık süre boyunca devrin olaylarında herhangi bir tesiri olmadı. Yönetimi tam anlamıyla, Sadrazam Recep Paşa'yı bertaraf edip zorbaları ortadan kaldırdığı Şevval 1041'den (Mayıs 1632) itibaren ele aldı.

Saltanatının ilk yıllarında Sadrazam Kemankuş Ali Paşa devlet işlerinde söz sahibiydi. Devrin kaynakları bu sırada devletin oldukça sıkıntılı bir dönem geçirdiğinden müttefektir. Özellikle İstanbul'daki oto-

Tahta çıktığı ilk yıllarda IV. Murad'ın tasvir edildiği yağlı boya tablo (TSM, nr. 17/390)

MURAD IV

rite boşluğu taşradaki idarecilerin kendi başlarına hareket etmesine yol açıyordu. Katledilen Sultan Osman'ın kanını dava etme iddiasıyla ortaya çıkıp Erzurum ve civarını hâkimiyeti altına alan, etrafta bulunduğu yenileri öldüren ve Ankara üzerine yürüyen Abaza Paşa ile Bağdat'taki Bekir Subaşı'nın faaliyetleri ciddi problem oluşturdu. Bağdat, gelişen hadiseler sonucunda Safevîler'in eline geçti (1033/1624). Bu arada Gürcistan'da da bazı olaylar çıktı (1034/1625). Ancak Bağdat'ın geri alınması işine öncelik verildi ve IV. Murad, Hâfız Ahmed Paşa'yı Bağdat'a gönderdi, ancak çarpışmalardan bir netice elde edilemedi (1035/1626). Diğer taraftan Abaza Paşa uzun uğraşlar sonucu teslim oldu ve padişahıtan aman diledi. IV. Murad, huzuruna getirilen Abaza Paşa ile yakından ilgilendi ve onu Bosna beylerbeyiliğine tayin etti.

18 Şevval 1038'de (10 Haziran 1629) Hemedan ve Bağdat seferine çıkan Hüsrev Paşa, Abaza'nın eski adamlarından Genç Osman vasıtasıyla Kerbelâ, Necef ve Hille gibi yerleri zaptetti. Şehrizol Kalesi'ni (Gülanber) tamir ettirdi, bölgedeki aşiretleri itaat altına aldı. Mihriban Kalesi'ni de ele geçirdikten sonra 22 Ramazan 1039'da (5 Mayıs 1630) bu kale yakınında Hân-ı Hânân Zeynel'in ordusuna ağır kayıplar verdirdi ve IV. Murad'ın emriyle Bağdat üzerine yöneldi. 28 Safer 1040'ta (6 Ekim 1630) başlayan Bağdat'ın bu ikinci muhasarasından da bir netice alınamadı. Bu başarısızlık, Hüsrev Paşa'nın azline ve yerine ikinci defa Hâfız Ahmed Paşa'nın getirilmesine yol açtı.

IV. Murad'ın saltanatının bu döneminde Avrupa Otuz yıl savaşlarının buhranı içindeydi ve mezhep problemleri Osmanlı topraklarında da kendini gösteriyordu. Katolik devlet elçileriyle Calvin'in mezhebini kabul eden devlet elçilerinin siyasî mücadelesine sahne olan İstanbul'da Fransızlar'ın Katolikliğe üstün bir mevki sağlamak ve Cizvit faaliyetini geliştirmek yolundaki gayretlerine Hollanda ve İngiltere, Protestan mezhebini yaymaya çalışmak suretiyle karşılık veriyordu. Fransız sefiri M. le Comte de Cézzy'nin Protestanlığın kötülük ve itaatsizlik telkin ettiğine dair ithamlarına karşı Hollandalılar, Cizvitler'i padişahın hayatı ve memleketin asayiş bakımından tehlikeli göstererek onların faaliyetini baltalamaya çalışıyorlardı. Bu çerçevede Osmanlı hükümeti, Cizvitler tarafından Katolikliği yaymak için kurulan matbaayı kapatarak onları Sakız'a sürmüştü. Erdel'de ise Bethlen Gábor İngiltere, Venedik, Hollan-

da gibi devletlerle anlaşış Alman İmparatorluğu'na karşı Protestan prenslerine yardımında bulunuyordu. Bethlen, Murtaza Paşa'nın yardımıyla Almanya topraklarında askerî hareketler yaparken İstanbul'da da teşebbüslerde bulunarak Kırım kuvvetlerinin Lehistan'a girmesini temine çalıştı ve Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yenilenecek anlaşmaya kendisinin de dahil edilmesi için ferman almayı başardı. Daha önceki devirlerde olduğu gibi IV. Murad zamanında da Zitvatoruk Muahdesi yenilendi. 11 Ramazan 1036'da (26 Mayıs 1627) Gyarmath'ta yapılan anlaşmadan sonra Murtaza Paşa ile Kont von Althan arasında sıkı görüşmelerin ardından 13 Eylül 1627'de Szöny'de (Osmanlı kaynaklarında Sonbor) esas itibarıyla daha evvelki ahidnâmeleri teyit edip yenileyen yirmi beş yıllık bir muahede imzalandı.

Bu dönemde IV. Murad İstanbul'daki askerî zorbalığı, bunu kendi menfaatlerine alet eden devlet adamlarının tahakkümü ve eyalet isyanları gibi gailelerle başa çıkacak durumda değildi. Cülüsundan sonra birbiri ardı sıra ayaklanmalar oldu. Defterdar Yahni - Kapan Abdülkerim Efendi, ertesi yıl Topal Receb Paşa'nın tahrikiyle eski sadrazam Vezir Gürcü Mehmed Paşa öldürüldü. Balıkesir'de Cennetoğlu hükümet kuvvetlerini dağıtacak kadar güce ulaştıktan ve devleti altı ay kadar uğraştırdıktan sonra Manisa'da mağlûp edilerek Denizli'de yakalandı ve Birgi'de idam edildi (Rebiülevvel 1035 / Aralık 1625). Bu zorlu yıllarda IV. Murad'a yaşı ilerledikçe işleri Kızlar Ağası Mustafa Ağa'nın yardımıyla yürüten annesinin vesayeti ağır gelmeye başlamıştı. Kuvvetli bir iradeye sahip olduğunu ispat eden, ara sıra kıyafet değiştirip şehirde dolaşarak her şeyin aslını öğrenmeye çalışan padişah devletin idaresini ele almaya hazırlanıyordu. Kösem Sultan'ın ise oğlunda gördüğü bu temayülden çekinip onu eğlenceye sevkettiği, hediye ve şenliklerle oyalamaya çalıştığı belirtilir.

IV. Murad'ın yönetimi tam anlamıyla eline geçirmesinin başlangıç noktasını, Hüsrev Paşa'nın azli ve ona taraftar olan askerlerin ve zorbaların vezirîâzam olmak isteyen kaymakam Topal Receb Paşa tarafından Hâfız Ahmed Paşa aleyhine kışkırtılması sonucu çıkan isyan hareketi teşkil eder. Zorbalar, 16 Receb 1041'de (7 Şubat 1632) Atmeydanı'nda toplanıp üç gün arka arkaya saraya giderek Hüsrev Paşa'nın azline sebep olan Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi, Yeniçeri Ağası Hasan

Halife ve Musâhib Mûsâ Çelebi dahil olmak üzere padişahın en yakın adamlarından on yedi kişinin başlarını istediler. IV. Murad, önce soğuk kanlı davranıp onları oyaladıysa da tahttan indirilme tehditleri ve Topal Receb Paşa'nın ısrarları sonucu durumun vehametini anlayarak âsilerin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Hâfız Paşa'nın zorbalar tarafından katline şahit olunca da intikam almaya ahdedip ağlayarak dairesine çekildi (19 Receb / 10 Şubat).

Olaylar sonucu Receb Paşa sadrazam oldu. Azledilen Yahyâ Efendi'nin yerine meşihata Ahîzâde Hüseyin Efendi geçti. Padişahın bu olayda rolü bulunduğu şüphelendiği, o sırada Tokat'ta olan Hüsrev Paşa'yı öldürtmesi Receb Paşa'yı memnun ettiyse de gazabından korktuğu padişahın etrafındaki adamları bertaraf etmek ve böylece rakipsiz kalmak için zorbaları yine harekete geçirdi. 19 Şaban'da (11 Mart) Hüsrev Paşa'nın başının geldiği haberi yayılınca ertesi gün yeni bir isyan başladı. Atmeydanı'nda toplanıp saraya yürüyerek padişaha ayak divanı yaptıran ve burada Yeniçeri Ağası Hasan Halife, Musâhib Mûsâ Çelebi ile Başdefterdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesini isteyen zorbalar, bu defa padişaha itimatları kalmadığını söyleyip şehzadeleri (Bayezid, Süleyman, Kasım, İbrâhim) görmek üzere Bâbüssaâde önüne çıkarttılar. Şehzade Bayezid ile Süleyman'ın, bu hareketlerinin kendi hayatları için tehlike arzettiği yolundaki sözleri hiçbir tesir yapmadı. Âsileri tatmin için Receb Paşa ile Ahîzâde şehzadelere kefil olduklarını açıkladılar. Ancak karışıklıklar sürdü. Sonunda Hasan Halife, Defterdar Mustafa Paşa, hayatının bağışlanması hususunda padişahın Receb Paşa'ya emanet ettiği ve Kaptanıderyâ Canbolatzâde Mustafa Paşa'nın da kefil olduğu Musâhib Mûsâ Çelebi saklandıkları yerlerde bulunup öldürülerek Atmeydanı'ndaki ağaca asıldı. Âsiler bu olayların padişah üzerindeki etkisini hesaba katarak onun bir gün intikam alacağını, bu padişah zamanında artık kendilerine hayat hakkı olmadığını anlayıp onu tahttan indirerek yerine şehzadelere birini çıkarmayı düşündüler. Fakat aralarında ihtilâf çıktı. Elebaşılardan Rum Mehmed daha fazla ileri gidilmemesi fikrindeydi. Yeniçeri ağalığına getirilen Köse Mehmed Ağa ise dışarıdaki hadiseleri ve Receb ile Canbolatlı Mustafa paşaların tertiplerini padişaha bildiriyordu. Alınan tedbirlerle hal' konusu bertaraf edildi, ancak İstanbul'da asayişsizlik had safhaya ulaştı. Zorbaların

yeni talepleri, mansıp ve görev almak için çıkardıkları karışıklıklar, ulûfe istekleri Receb Paşa'yı da zorlamaya başladı. Durum bu safhada iken IV. Murad doğrudan kendi otoritesini kurmak için harekete geçti. Öncelikle zorbalı devletin adamlarını bertaraf etmek, bilhassa şahsen nefret ettiği ve yalnız İstanbul'daki isyanlarla değil Anadolu'daki bazı ayaklanmalarla da ilişkili gördüğü Receb Paşa'yı ortadan kaldırmakla işe başladı. Receb Paşa ayrıca etrafına pek çok sarıca ve sekban toplayıp Balıkesir, Bergama, Karesi, Manisa gibi yerlere hâkim olduktan sonra Midilli adasına da el uzatan, kuşatıldığı Bergama Hisarında Küçük Ahmed Paşa'ya teslim olarak Boğaziçi'nde İstavroz bahçesinde huzura kabul edilip bir hayli azar işittikten sonra idam edilen (Rebûlevvel 1042 / Eylül 1632) İlyas Paşa'nın isyanından dolayı da şüphe altındaydı. IV. Murad, 28 Şevval 1041'de (18 Mayıs 1632) divandan sonra Receb Paşa'yı içeri çağırarak öldürttü ve yerine Tabaniyassı Mehmed Paşa'yı getirdi. Bu âni darbe sipahileri ve onlara yardım edenleri şaşkına çevirdi. 20 Zilkade (8 Haziran) Çarşamba günü sipahiler, Okmeydanı'nda daha önce zorbalıkla ele geçirdikleri "hizmetler" in kendilerine resmen tevcihini istemek bahanesiyle bir araya geldiler. Sadrazamın, sipahilerin eskiden sahip olmadıkları vazifelerin verilmemesine dair bir hatt-ı hümayun aldığını duyunca Sultanahmet Meydanı'nda toplan-

dılar. Toplantı haber alınınca padişah, Sinan Paşa Köşkü'nde yeniçeri zâbitleri dahil olmak üzere bütün ileri gelenlerin kaldığı bir ayak divanı topladı ve sipahi temsilcilerini çağırarak herkesin devlete itaat etmesi gerektiğini uzun uzun anlattıktan ve cevapları dinledikten sonra bunlara Kur'an üzerine yemin ettirdi. Konuşulanları ve yeminleri Şeyhî Mehmed Efendi'ye tesbit ettirerek bu belgeyi sadrazam ve şeyhülislâmdan başka Vezir Hüseyin ve Bayram paşalarla Şeyhî Efendi'ye imzalatı. Sinan Paşa Köşkü'ndeki bu kararlara sipahiler karşı çıktıysa da yeniçerilerin desteğini kaybettiklerinden bir şey yapamadılar. IV. Murad, önce Sipahi Ağası Câfer ile Silâhdar Ağası Ahmed'i divana çağırıp derhal elebaşları yakalama emrini verdi ve Ahmed Ağa'nın âcizlik göstermesi üzerine boynunu vurdurdu. Sinan Paşa Köşkü'ndeki toplantıdan iki gün sonra sadrazamın sarayında yapılan toplantıda Ahîzâde Hüseyin Efendi yeniden isyan çıkaranlara evvelâ nasihat edilmesi, yola gelmezlerse hepsinin öldürülmesi gerektiğini söyledi. Bunun ardından İstanbul'da ve eyaletlerde zorba takibi başladı ve yakalananlar derhal öldürüldü. Kaynaklara göre sadrazam kıyafet değiştirerek İstanbul sokaklarında dolaşüyor, nerede bir sipahi kılıklı adam görse hemen hakkından geliyor, bu şiddetten zaman zaman yeniçeriler ve şehir halkı da etkileniyordu. IV. Murad'ın kendi katı otoritesini sağlama yolundaki sert hareketlerinin birçok haksız uygulamaya yol açtığı bilinmekteyse de bunun asayiş ve emniyeti sağladığı açıktır. Ayrıca 1042 başında (Temmuz 1632) Anadolu ve Rumeli beylerbeyilerinin timarların hak edenlerine verilmesi için yoklama yaptırılmış, bunun üzerine sipahi ve yeniçerilerden birçoğu ulûfelerini bırakıp timar almaya başlamıştır. Böylece bozulmuş olan timarlı sipahi teşkilâtına çekidüzen verilmiştir.

Merkezde sipahi zorbalılarının ortadan kaldırılmasıyla sukûnet sağlanırken taşrada da bu yolda faaliyetler sürüyordu. Cebelübnan'da âdeta müstakil bir idare kuran Dürzi Emîri Ma'noğlu Fahreddin'in isyanı bastırıldı (1044/1635). Osmanlı idaresinin zaafından istifadeyle birçok bölgeye hâkim olan ve Kevkebân'da para bastırarak müstakil gibi davranan Zeydîler'in imamı Müeyyed-Billâh Muhammed b. Kâsım, Yemen Valisi Haydar Paşa'yı San'a'da kuşatmış, Habeş Beylerbeyi Aydın Paşa'yı âciz bir vaziyete düşürmüştü, Yemen'e tazyin edilen Mısır ümerâsından Kansu Paşa'nın "Yemen kulu" adıyla hükümetin gön-

derdiği sipahiler ve diğer kuvvetlerin başında giriştiği çarpışmalar senelerce sürmüştü. Yemen kulu dönerken Hicaz'a geldiği sırada bir yanlış anlama neticesinde Mekke Emîri Şerîf Zeyd ile muharebeye tutuşup galip gelmiş ve Mekke'ye hâkim olmuştu (Şâban 1040 / Mart 1631). Hicaz'da durumun karışması üzerine Mısır Valisi Halil Paşa, Koca Kâsım Bey'i buraya gönderdi. Zorbaların bir kısmı Basra'ya doğru çekildi ve Araplar tarafından imha edildi, diğerleri de sipahiliklerini istemek üzere başvurdıkları Dîvân-ı Hümayun'dan kovuldu (1042/1633). Öte yandan Kansu Paşa, Yemen'de daha fazla kalamayarak geri dönünce Zeydî imamı bütün ülkeye hâkim oldu.

İstanbul'da Cibalikapısı dışındaki bir gemi kalafatçısının sebebiyet verdiği, rüzgârın şiddetiyle genişleyen yangın şehrin beşte birini kül etti (27 Safer 1043 / 2 Eylül 1633). Kâtib Çelebi, telâfisi imkânsız kayıpları belirtirken ulemâ ve eşrafın konaklarında pek çok yazma eserin mahvolduğunu kaydeder. Bu yangın birçok dedikoduya, bilhassa kahvehanelerde ileri geri konuşmalara yol açtığından kahve ve tütünün haram sayan Kadızâde Mehmed Efendi'nin teşvikiyle IV. Murad kahvehaneleri yeni bir yangın çıkar bahanesiyle yıktırıp yerlerine bekârlara, debbâğ ve nalbantlara mahsus odalar yaptırdı ve tütünü yasakladı. Tütün ve afyondan nefret ettiği rivayetine rağmen içkiye aşırı derecede düşkün olan padişah mutaassıp kesimlerin temayülüne uymayı iç siyaseti için uygun bir fırsat sayıyordu. Edirne'deki kahvehaneleri de yıktırıldığı bilinen padişahın kendisinde marazî bir hal alan tütün düşmanlığı yüzünden gerek başşehirde gerekse Revan ve Bağdat seferleri esnasında bazıları işkenceyle olmak üzere katlettiği insanlar önemli bir yekûn tutar.

IV. Murad 1043 Cemâziyelâhinde (Aralık 1633) çıktığı Bursa seyahatinde av silesiyle uğradığı İznik'in kadısını yolların tamirindeki ihmali sebebiyle astırması ilmiye kesiminde tepkilere yol açtı. Âlim bir zat olan Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi, ulemânın nefretini çekmenin tehlikeli olacağını padişaha bildirmesi için Kösem Sultan'a bir tezkire yazdı. İlmiye mensuplarının bir ziyafet sırasında bir araya gelmesi üzerine vâlide sultan onların hal meselesini konuştukları şüphesine düşerek durumu hemen oğluna haber verdi. 1 Receb 1043'te (1 Ocak 1634) gittiği Bursa'da kaldığı beşinci günde ava çıkmış bulunan padişah haberi alınca hemen İstanbul'a gelip şeyhülislâmı azletti ve Kıbrıs'a

IV. Murad'ı at üstünde tasvir eden bir minyatür (TSMK, Hazine, nr. 2134, vr. 1*)

MURAD IV

sürdü. Fakat öfkesini yenemeyerek gemi fırtına yüzünden daha Marmara'da iken onu Çekmece sahillerinde karaya çıkarttı. Kendisi de yanında Abaza Paşa bulunduğ u halde o yöreye gidip Bostancıbaşı Duçe Mehmed Ağa'ya verdiği emirle Ahîzâ-de'yi boğdurdu (7 Receb 1043 / 7 Ocak 1634). IV. Murad, Osmanlı tarihinde daha önce görülmemiş olan ve kendisinden sonra nâdir rastlanan şeyhülislâm katline tevessül eden ilk padişah olmuştur.

IV. Murad devrinde Kırım Hanlığı, Kazaklar ve Rusya ile alâkalı olmak üzere Osmanlı-Lehistan ilişkilerinde dikkate değer safhalar varsa da bunlar anlaşmalarla sona ermişti. Kırımîlâr'ın Kazaklar'a ve Ruslar'a karşı teşebbüsleri İran seferlerinde görevlendirilmeleri yüzünden gerçekleşmedi. Özi Beylerbeyi Murtaza Paşa, Lehliler'le yedi maddelik bir antlaşma imzaladı (1 Safer 1040 / 9 Eylül 1630). Bu antlaşmayla Lehistan Kırım'a vergi vermekte devam edecek, Kazaklar'ı bulundukları adalardan çıkaracak, Osmanlı Devleti ise Kırım akınlarına mani olacaktı. Bir süre sonra ilişkiler tekrar bozularakavaş emareleri belirdiğinde Bosna beylerbeyiliği esnasında Venedik sınırında giriştiği mücadelelerle dikkati çeken ve memleket ahalisine zulmettiği halde padişahın gözünden düşmeyip Özi ve Silistre muhafızlığına getirilen Abaza Paşa harekât için görevlendirildi. IV. Murad, Lehistan'a karşı kendisinden yardım talebinde bulunan Rus Çarı Mihail Romanov'a gönderdiği cevapta durum müsait olunca bu yardımı yapacağını ve o zamana kadar da İsveç ile dost geçinmesi gerektiğini bildirdi. Bâbî-âli'nin İsveç ile ilk defa olarak siyasî ilişkiler başlaması da bu zamanlara rastlar. Lehistan topraklarına giren Abaza Paşa, Hotin Kalesi civarında Eskitabur adlı yere gelerek (18 Rebûlâhir 1043 / 22 Ekim 1633) Kamaniçe (Kamieniec) Kalesi önündeki mevzilere saldırdı. Lehliler'i çekilmeye mecbur ettiyse de kaleyi kuşatmaya imkân bulamadı. Daha sonra geri çekildi. Bu sırada İstanbul'a gelen Leh elçisi Alexandre Trzebinski padişah tarafından kabul edildi. Elçi, iki devlet arasındaki ilişkilerin Kanûnî Sultan Süleyman zamanının şartları altında düzenlenmesini teklif etmiş, buna karşı IV. Murad, Dinyestr (Turla suyu) üzerinde bulunan palankaların tahribini ve Lehistan'ın vergi vermesini isteyince anlaşma zemini bulunamamıştı. Bu durumda padişah, Murtaza Paşa'yı sınır boylarındaki kuvvetlere serdar tayin ettikten sonra Abaza Paşa'yı yanına alıp Edirne'ye hareket etti (16 Şevval 1043 / 15 Nisan

1634). Ruslar'ın şiddetli saldırısına uğrayan Lehistan için ciddi tutulduğunu görünce yeniden barış teklifinde bulundu. IV. Murad ise İran üzerine sefer yapmayı amaç edindiğ inden Leh meselesinde fazla ısrar etmedi ve sorumluluğ u Murtaza Paşa'ya bırakarak Edirne'den ayrıldı (1 Safer 1044 / 27 Temmuz 1634). Murtaza Paşa'nın Trzebinski ile akdettiği yedi maddelik antlaşma gereğince Osmanlı Devleti, Bielgorod bozkırlarında yerleşen Tatar oymaklarını bulundukları yerden kaldıracak, Lehistan da Zaporog Kazakları'nı kontrol altına alacaktı. IV. Murad, Edirne'den İstanbul'a döndükten sonra çıkacağı İran seferi öncesinde içki yasağı ilân ettirip meyhaneleri yıktırdı (10 Safer 1044 / 5 Ağustos 1634). Kahve ve tütün yasaklarında olduğu gibi bunu da şiddetle uyguladı.

Devletin idaresini tamamıyla kendi eline alan IV. Murad bizzat yönettiği iki büyük sefere çıktı. 1042'de (1632-33) Şah Safî'nin Gürcistan'ı istilâya başlayıp Tahmuras Han'ın mukavemetini kırması, diğer taraftan da İran ordusunun Van'a saldırması üzerine padişah, Van muhafazasını Murtaza Paşa'ya havale edip büyük bir sefer hazırlığına başladı ve Sadrazam Tabaniyassı Mehmed Paşa kumandasındaki orduyu Üsküdar sahrasına çıkarttı (11 Rebûlâhir 1043 / 15 Ekim 1633). Aynı gün Van muhasaradan kurtulmuş olmakla beraber serdar sefere devam ederek orduyla Halep'e, orada ulûfe bahanesiyle çıkan bir yeniçeri isyanını bastırdıktan sonra Diyarbekir'e gitti. Bu arada IV. Murad, bir zamandan beri en yakın adamı olarak yanında bulundurduğu Abaza Paşa'yı ve ardından çok sevdiği şair Nefî'yi öldürttü.

IV. Murad'ın ilk İran seferine fethettiği kalenin adıyla Revan seferi adı verilir. Yanında Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi bulunduğu halde Üsküdar'dan hareketi 9 Şevval 1044'e (28 Mart 1635) rastlar. Padişah ordunun yürüyüşü sırasında uğradığı yerlerde vazifelerini ihmal edenleri, haklarında şikâyet olan kadıları, vezirleri veya tütün içenleri cezalandırıp İzmit, Eskişehir, Konya, Kayseri yolunu takip etti. Sivas'tan ayrıldıktan sonra Sınır ovasında Anadolu ve Rumeli askerine kendisinin de iştirak ettiği büyük bir savaş manevrası yaptırdı. Bu sırada Sadrazam Tabaniyassı Mehmed Paşa hazırlıklarda bulunduğu Erzurum'dan gelerek Bayburt civarında orduya katıldı. Rivayete göre 200.000 asker, yirmi beş balıyemez ve 100'den fazla şâhî topla altı günde Soğanlı yaylasını geçip İran serhaddi olan Kars'a ulaştı (1 Safer 1045 / 17 Temmuz 1635) ve

oradan İran topraklarına girdi. 10 Safer'de (26 Temmuz) Revan önüne geldi. Kaleden epey uzak bir yerde kurulan otağını surlara daha yakın bir yere naklettirdi ve sonradan buraya Hünkâr tepesi denildi. Revan on bir günlük direnişin ardından teslim oldu (23 Safer 1045 / 8 Ağustos 1635). Padişah, kale hâkimi Emîrgûneoğlu Tahmasp Kulu Han'ı muhteşem bir merasimle huzuruna kabul edip şahın kaleye yerleştirdiği Mîr Fettah kumandasındaki Mâzenderanlı tüfekçileri serbest bıraktı ve kalenin tamirini emretti. Annesiyle birlikte teslim olan ve Osmanlı hizmetine giren Emîrgûneoğlu'na Halep beylerbeyiliğini verdi. Sünnî mezhebine girdiği ve ismi Yûsuf Paşa'ya dönüştürüldüğü halde daima eski adıyla anılan bu şahıs, iki ay kadar kaldığı Halep'te dikkat çekici hareketlerinden dolayı şikâyet üzerine azledilip padişah tarafından yanına çağırılmış ve kendisine vezâret haslarından başka Boğaziçi'nde bir bahçe (Feridun Paşa bahçesi, şimdiki Emîrgân), Ahırkapı'da bir saray ve Kâğıthane'de bir çiftlik verilmiş, mûsikiye vukufu, eğlence ve sefahat işlerindeki tecrübesinden dolayı padişahın yakınlarından biri olmuştur.

IV. Murad, Kenan Paşa kumandasında bir kuvveti daha önce yardım edilemediği için düşen Ahıska'nın zaptıyla görevlendirdikten sonra Tebriz'e yürüdü. Hoy'a giderken hastalandı, tahtırevana binmek zorunda kaldı. Bu sırada annesinin kendisine karşı birtakım entrikalar çevirmesinden kaygılandığı için kardeşlerini ortadan kaldırmaya başladı ve Revan zaferinin estireceği olumlu havayı uygun görüp İstanbul'da bulunan Şehzade Bayezid ile Süleyman'ı öldürttü (13 Rebûlevvel geces i / 27 Ağustos). Revan'ın fethi müjdesinin İstanbul'a geldiği ve dört gece sürece k şenliklerin başladığı günün geces i yirmi beşer yaşlarındaki şehzadelerin öldürülmesi herkeste hüznün ve nefret uyanırdı. IV. Murad 28 Rebûlevvel'de (11 Eylül) ulaştığı boşaltılmış Tebriz'i tahrip ettirirken Yahyâ Efendi'nin müdahalesiyle Cihan Şah ve Sultan Hasan camilerine dokunulmadı. Kışın yaklaşması ve hastalığı yüzünden daha ileri gitmeyip geri döndü. İzmit'te kendisini karşılayanlar arasında, Ahıska'yı yirmi üç günlük muhasaranın ardından zapteden ve daha dört beş küçük kale ele geçiren Kenan Paşa ile Emîrgûneoğlu da bulunuyordu. IV. Murad, İzmit'ten kadirgalarla hareket ederek (7 Receb 1045 / 17 Aralık 1635 Salı günü) Üsküdar'a geldi ve perşembe günü büyük bir alayla İstanbul'a girdi.

Osmanlı ordusunun ayrılışından sonra Revan yeniden Safevîler'in eline geçti (24 Şevval 1045 / 1 Nisan 1636). Şah Safî, Revan'ı geri almasına ve ardından Küçük Ahmed Paşa kuvvetlerini Mihriban Kalesi civarında mağlûp etmesine rağmen barış için İstanbul'a Maksud Han'ı göndermiş, fakat padişah nâmenin cevabının Bağdat'ta verileceğini söyleyerek elçiyi huzuruna kabul etmemiş ve büyük bir sefer hazırlığına başlamıştı. Sefere çıkmadan önce kendisi için tehlikeli gördüğü şehzade Kasım'ı idam ettirdi. 23 Zilhicce 1047'de (8 Mayıs 1638) beraberinde Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ile Kaptanıderyâ Kemankuş Mustafa Paşa bulunduğu halde büyük fetihler devrini hatırlatan ve sefer boyunca miktarı artacak olan muazzam ordusu ile Bağdat'a doğru hareket etti. Bu arada mehdilik iddiasıyla ortaya çıkıp Eskişehir ahalisini haraca bağlamaya kalkışan Sakarya şeyhi Ahmed öldürüldü. Ereğli, Adana, İskenderun ve Halep'ten geçerek Ayıntap, Birecik ve Urfa'ya ulaştı. Bu civarda bulunan Cülâb menzilinde Bayram Paşa vefat ettiğinden sadârete Musul Valisi Tayyar Mehmed Paşa'yı tayin etti. Diyarbakir'e vardığında Derviş Paşa'yı öncü olarak gönderdi. 28 Cemâziyelâhîr 1048'de (6 Kasım 1638) Musul'a ulaştı. Ordu İmam Mûsâ Tûrbesi (Kâzimiye) civarına 7 Receb'de (14 Kasım) varmış, padişah ertesi gün İmâm-ı Âzam Tûrbesi (Âzamiye) karşısındaki otağına inmişti. IV. Murad, Bağdat önünde kuşatmanın bütün safhalarını yakından takip etti ve zaman zaman met-

rislere kadar gitti. Muhasaranın on dördüncü günü umumi bir hücum yapılması kararlaştırılmakla beraber müdafilerin içeride metrisler hazırladığı şayiası buna engel oldu. Bağdat'ın metris sürmek suretiyle zaptı uygun görüldüğünden kuşatma gittikçe şiddetini arttırarak günlerce sürdü. Bir gün önce yürüyüşe kalkışmadığı için padişah tarafından azarlanan Tayyar Mehmed Paşa, kendi cephesinin karşısında bulunan kuleleri ele geçirip serdengeçtilerin başında savaşa girdiği sırada alınma isabet eden bir kurşunla şehid olunca yerine Kaptanıderyâ Kemankuş Mustafa Paşa tayin edildi. Ertesi gün (17 Şâban 1048 / 24 Aralık 1638 Cuma) kale kumandanı Bektaş Han, Bağdat'ı teslim kararı verip IV. Murad'ın huzuruna merasim ve iltifâtla kabul edildi. Padişah kaleyi teslim etmelerini söyledi ve müdafaada bulunan askerlerin kendi yanında kalma veya şahın yanına gitme hususunda serbest olduklarını bildirdi. Fakat henüz Bağdat'ta bulunan İranlılar'ın Osmanlılar'ın elindeki kulelerin altına lağım yerleştirmekte olduğu haberi yayılınca yeniden başlayan çarpışma bir gün bir gece sürdükten sonra birçok İranlı yakalanmış, hanları hapsedilip diğerlerinden pek çoğu öldürülmüştü.

IV. Murad fethin ardından kalenin, İmâm-ı Âzam ve Abdülkâdir Geylânî türbelerinin tamiriyle meşgul oldu. İmâm-ı Âzam Tûrbesi'ni ziyaret etti ve Kâzimiye civarına geçti. Sadrazamı Bağdat'ta bira-

kıp 12 Ramazan 1048'de (17 Ocak 1639) İstanbul'a doğru hareket etti. Onun İran topraklarına girerek İsfahan'a kadar gitme tasavvurunu bu defa da gerçekleştirmemesine ve barış meselesinin hallini Kemankuş Mustafa Paşa'ya bırakmasına hastalığı sebep gösterilir. Musul'a vardığı zaman seferden önce İstanbul'a geldiği halde kabul etmediği ve Musul'da beklettiği İran elçisi Maksud Han ile İran şahına eskiden beri Osmanlı Devleti'ne ait toprakların iadesini, her yıl hediye ve pîşkeş gönderilmesini, aksi takdirde yine savaşın başlayacağını bildiren bir mektup gönderdi. Diyarbakir'e gelirken hastalandığından kış mevsiminde yolculuktan çekinerek burada yetmiş bir gün kaldıktan sonra 11 Zilhicce 1048'de (15 Nisan 1639) ayrılıp Malatya, Sivas, Tokat ve Ankara üzerinden İzmit'e geldi. Yine deniz yoluyla İstanbul'a hareket edip Sinan Paşa Köşkü'ne indi (8 Safer 1049 / 10 Haziran 1639). Sefer zorluklarının da arttırdığı hastalığı sebebiyle ayakları ıstırap içinde olduğu halde iki gün sonra Bahçekapı'dan büyük bir alayla şehre girdi. Bu arada Kasrışîrin civarındaki Zühâb mevkiinde İran savaşlarına nihayet veren, sonraki asırlarda da esas alınan Kasrışîrin Antlaşması imzalanmıştı (14 Muharrem 1049 / 17 Mayıs 1639). Muahedennâmenin metni İran elçisi Muhammed Kulu Han tarafından İstanbul'a getirilerek IV. Murad'ın tasvibine sunulmuştu.

Diğer taraftan İran meselesi yanında IV. Murad devrinin başından sonuna kadar Kırım Hanlığı'nın karışık durumu ve Kazak taarruzları Osmanlı Devleti'ni uğraştıran başlıca meseleler arasında yer almış, ordu ve donanma sevkî, Özi suyu üzerinde kaleler inşasıyla Kazaklar'ın denize çıkma-
larının önlenmesi gibi tedbirlerle bu meselelerin halline çalışılmış, fakat o devirde tamamen halli mümkün olmamıştır. Kazaklar'ın yaptığı diğer faaliyetler yanında 4 Şevval 1033'te (20 Temmuz 1624) Boğaziçi'ne kadar girip Sarıyer, Tarabya ve bilhassa Yeniköy'de yağmacılık yapmalarının kısa süre içinde bertaraf edilmekle beraber İstanbul'da büyük heyecan uyandırdığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti buna, Kaptanıderyâ Receb Paşa kumandasındaki donanmasıyla takip ettiği Kazaklar'ı Köstence'nin kuzeyindeki Karaharman açıklarında mağlûbiyete uğratarak cevap vermişti (Muharrem 1035 / Ekim 1625).

IV. Murad, Bağdat seferinde iken Arnavutluk'un çeşitli yerlerinde ve Bosna'da çıkan karışıklıkların yatıştırılması işiyle Duçe Mehmed Paşa'yı görevlendirmişti. Duçe'nin buralardaki faaliyetlerinin pek ba-

IV. Murad'ın
tuğralı
bir fermanı
(TSMA, nr. 7945/1)

MURAD IV

şarılı olmadığı ve meselenin IV. Murad'ın son zamanlarına kadar sürdüğü görülmektedir. Yine onun döneminde, Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki münasebetlerin bir müddet kesilmesine sebep olacak kadar önem kazanan olay Avlonya hadisesidir. Akdeniz'in emniyetini teminle görevli Cezayir ve Tunus donanmalarının başındaki Ali Piçinoğlu, Girit ve İtalya sahillerinde faaliyette bulunduktan sonra Avlonya Limanı'na gelmiş, Venedik hükümeti, Marino Capello kumandasındaki yirmi sekiz kadirga ve bir büyük gemiden oluşan donanmasıyla Avlonya'yı abluka etmiş, kale ve şehri topa tutmuş, Piçinoğlu'nun gemilerini alıp götürmüştü (1048/1638). Olayı haber alan IV. Murad büyük bir hiddete kapılmış, antlaşmayı bozan Venedik ile ticarî münasebetlerin kesilmesini ve yılda 50 yük akçe gelir getiren Spalato Gümrüğü'nün kapatılmasını emretmişti. Sonunda eskiden beri sürmekte olan ticarî münasebetlerin korunması esasına dayalı ve tazminatı ihtiva eden bir antlaşma imzalandı (15 Rebülevvel 1049 / 16 Temmuz 1639).

Padişah Revan seferinde başlayan ve gittikçe artan damla (gut) hastalığına müptelâ idi. Bağdat seferinde bazan tahtırevanla yolculuk etmek zorunda kalmış ve dönüşte kendisine şiddetli bir baş ağrısı ve ardından titreme gelerek yatağa düşmüştü. Bunu önce sıtmaya hamleden hekimler ardından felç teşhisi koydular. Sefer sonrası biraz düzelmekle beraber İstanbul'daki zafer alayında zorlukla bulunabildi. Kasım ayında avlanmak üzere gittiği Beykoz taraflarında tekrar ağırlaşınca etrafındakilerin tavsiyesiyle aşırı derecede kullandığı içkiden vazgeçti. Üsküdar sarayında on gün istirahat neticesinde iyileşmekle beraber mânevîyatı çok bozuktu; güneş tutulmasından ve hazinede bulunduğu bir cifir kitabından hayatıyla ilgili olumsuz anlamlar çıkarıyordu. Bununla beraber geleceğe yönelik tasavvurlarda bulunuyor, Venedikliler'e karşı karadan ve denizden yapmayı düşündüğü büyük bir seferin hazırlıklarını sürdürüyordu. Tersane ve tophanede yeni gemiler inşa ettirmek, top döktürmek, Selânik taraflarına asker sevk etmek gibi faaliyetleri Batı'da büyük bir endişe uyandırmıştı. Bu seferin Malta korsanlarına yönelik olduğu ve padişahın bir adam gönderip adanın planını aldıracağı hakkında rivayetler vardır.

IV. Murad, 1 Şevval 1049'da (25 Ocak 1640) bayram tebriklerini kabul ettikten

ve Sinan Paşa Köşkü'nde iç ağalarının çeşitli hünerlerini seyredip biraz at koşturduktan sonra Atmeydanı'nda Silâhdar Mustafa Paşa'ya tahsis edilen saraya giderek istirahat etti ve akşam yemeğinde Silâhdar ve Emîrgüneoğlu gibi yakınlarının teklifiyle eskisi gibi yiyip içti. Bu gecenin ertesi günü hastalandı; bütün tedavilere rağmen günden güne fenalaştı. Yainda bulunmuş olan İmâm-ı Sultânî Şâmî Yûsuf Efendi'nin nakline göre ara sıra şuurunu kaybediyordu. 15 Şevval 1049 (8 Şubat 1640) Perşembe yatsıdan sonra Şehzade Kasım'ı boğdurduğu odada vefat etti. Cenazesi, gazâlarda bindiği üç at tersine eyerlenmiş olarak tabutu önünde götürüldüğü halde büyük merasimle kaldırılıp Sultan Ahmed Camii yanındaki babası I. Ahmed'in türbesine defnedildi.

IV. Murad, Osmanlı padişahları arasında farklı karakterde bir şahsiyettir. İrade ve hâfızası kuvvetli, gözü hiçbir şeyden yılmayan bu hükümdar vesâyet altında yaşadığı yıllarda devlet işleriyle ilgilenmiş, tebdil gezerek her şeyi yakından görüp anlamaya çalışmış, memleketin iç ve dış durumunu düzeltebilmiştir. Gittikçe artan sert tutumunu daha çok kötülüklerine inandığı kimseler hakkında göstermiştir. Bazı Batı kaynaklarında, onun her tarafta hafiye bulundurduğu ve bir mühtediye tercüme ettirdiği Machiavel'i okuduğu rivayet edilir.

Askerin başında savaşa katılan Osmanlı padişahları arasında yer alan IV. Murad kaynaklarda uzun boylu, geniş omuzlu, heybetli bir kişi olarak tanımlanır. Yine çağdaş kaynaklarda çok kuvvetli olduğu, iri yarı bir adam olan Silâhdar Mûsâ'yı (Paşa) kuşağından tutup kaldırarak Has Oda'yı birkaç defa dolaştırdığı, devrin meşhur pehlivanlarıyla gürleştiği, 200 okkalık gürz kullandığı, kılıç, ok, harbe vb. silâhları kullanmakta mahir olduğu belirtilir. Topkapı Sarayı'ndaki demir (gümüş) kapıyı, Bağdat seferi sırasında Musul'da Bâbürlü Hükümdarı Şah Cihan'ın elçisi Mîr Zarîf'in takdim ettiği hediyeler arasında bulunan ve ok, kurşun geçirmediği söylenen gergedan derisi kaplı kalkanı harbe ve okla deliği, Eski Saray'dan attığı cirdi Beyazıt Camii minaresinin altına, Halep Kalesi'nden attığını da şehrin Saraçhane civarına düşürdüğü, kemankeşliğindeki maharetini de çeşitli vesilelerle ispat ettiği bilinmektedir.

IV. Murad'ın birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. Evliya Çelebi bunların sayısını otuz iki olarak göstermekteyse de tesbit edile-

bilenler beşi erkek olmak üzere on altı kaddır. Daha babalarının sağlığında ölen şehzadelerinin ismi Süleyman, Mehmed, Alâeddin, Ahmed ve Mahmud'dur. Kızlarından Kaya İsmihan Sultan Melek Ahmed Paşa ile, Rukiye Sultan Melek (Şeytan) İbrâhim Paşa ile, Hafize Sultan Hüseyin Paşa ile evlenmiş, diğerleri daha küçük yaşta ölmüştür. Kardeşlerinden üçünü (Bayezid, Süleyman ve Kasım) ve bir rivayete göre amcası I. Mustafa'yı öldürttüğünden kendisine halef olacak İbrâhim'den başka kimse kalmamıştı. Ağır hastalığında hastalığının iyileştirilmemesine sebep olarak gördüğü Şehzade İbrâhim'in de öldürülmesini emrettiği, Kösem Sultan'ın emrin görevlilere ulaşmasına engel olarak İbrâhim'in hayatta kalmasını sağladığı da söylenir.

IV. Murad dönemi âlim, şair, tarihçi, hattat ve mûsikişinas gibi muhtelif sahalarda yetişmiş fikir adamları bakımından Osmanlı Devleti'nin en dikkate değer bir devresi olmuştur. Evliya Çelebi, Kâtib Çelebi, Nefî, Şeyhülislâm Yahyâ, Veysi, Koçi Bey, Azmîzâde Hâletî gibi isimler edebiyat sahasında dönemin önde gelen şahsiyetlerinden sadece birkaçıdır.

Arapça ve Farsça bilen IV. Murad yüksek bir edebî kabiliyeti olmamakla birlikte Murâdî mahlasıyla şiirler yazmış, mûsikiyle ilgili besteler yapacak düzeye ulaşmış (aş. bk.), kimden öğrendiği bilinmemekle beraber özellikle ta'lik hattını güzel yazmış, siyasî gayeleri için kullanmak istemiş olsa bile zamanının tartışma konularıyla uğraşmaya özenmiştir. Onun dinî meselelerdeki anlayış farklarından ortaya çıkan münakaşalarda daha ziyade Kadızâde Mehmed Efendi'nin tesiri altında kaldığı açıktır. Ancak Abdülmecid Sivâsî'yi de hoş tutar, onun taraftarlarını gücendirmek istemezdi.

IV. Murad, bütün saltanatı boyunca seferler ve diğer meselelerle meşgul olduğundan büyük hayrat vücuda getirmemişse de bu sahada bazı faaliyetleri vardır. Üsküdar Çamlıca'da bir cami, Kazak taarruzlarına karşı boğazın müdafaası için Anadolu kavağı ile Rumelikavağı'nda müstemilâtı ve camileriyle beraber kaleler yaptırmış, Revan seferinde iken verdiği emir üzerine Bayram Paşa İstanbul'un imarına çalışarak surları, yanan camileri imar etmiştir. Okmeydanı Namazgâhı'na minber konulması da IV. Murad zamanına rastlar. Kendisi, Üsküdar tarafında İstavroz Sarayı ve Kandilli'de bugün mevcut olmayan bir saray yaptırdığı gibi Topkapı Sarayı'nda Revan ve Bağdat fetihleri hâ-

tirasına Bağdat ve Revan köşkerini inşa ettirmiştir. 1636 ve 1639 yıllarında tamamlanan bu yapılardan bilhassa Bağdat Köşkü, çeşitli Türk sanat şubelerini bir araya getiren XVII. yüzyıldaki en yüksek sanat eserlerindendir. Şiddetli yağmurlar neticesinde (19 Şâban 1039 / 3 Nisan 1630) Mes-cid-i Harâm'ı basan suların tahrip ettiği Kâbe'yi Kadı Mehmed Efendi ve Mimar Rıdvan Ağa vasıtasıyla esaslı bir surette tamir ettirmiş ve padişahın adı Beytul-lah'ın tâkî üzerine yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi: Bağdat Seferi Harp Jurnalı (haz. Halil Sahillioğlu, *TTK Belgeler*, II/3-4 [1965] içinde), s. 11-35; *IV. Murad'ın Revan Seferi Menzîlnâmesi* (haz. Nezihi Aykut, *TD*, sy. 34 [1984] içinde), s. 191-246; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003, II, 783-1134; Peçuylu İbrâhim, *Tarih*, II, 393-451, 460-462, 486; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed. Fak. Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3277, II, 354-410; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 346; II, 38-321; Solakzâde, *Târih*, s. 721, 736-766; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 10-17; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), I, tür.yer.; Nâimâ, *Târih*, II-III, tür.yer.; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 738, 739; Hammer (Atâ Bey), IX, 3-296; Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1910, III, 388, 449-479; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 148-208; Danişmend, *Kronoloji*, III, 257, 325-386; K. Teply, *Die Kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, Wien 1976, s. 17, 29-31, 42; Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münasebetleri* (doktora tezi, 1977), İÜ Ed. Fak., s. 77-214; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 340-343, 521-523; Midhat Seretoğlu, *IV. Murad*, Ankara 1987; Önder Bayır, *IV. Murad'ın Hatt-ı Humâyunları* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hürev Subaşı, "Hattat Osmanlı Padişahları", *Osmanlı*, Ankara 1999, XI, 54-55; Süheyl Ünver, "Dördüncü Sultan Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi", *TTK Belleten*, XVI/64 (1952), s. 547-576; Mehmet İnbaşı, "The Register of Expenditures of Murat IV's Bagdad Campaign", *AO*, LIV/4 (2001), s. 497-508; M. Cavid Baysun, "Murâd IV.", *İA*, VIII, 625-647; A. H. de Groot, "Murâd IV.", *EP* (İng.), VII, 597-599; Öztuna, *TMA*, II, 39-40.

ZİYA YILMAZER

□ MÜSİKİ. XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı siyasî ve iktisadî problemler yüzünden sarayda duraklayan müzik faaliyetleri IV. Murad döneminde yeniden canlanarak yaygınlaşmış ve bir gelişme göstermiştir. Saltanatı boyunca ilim ve sanat adamlarını destekleyen IV. Murad, Tebriz'i fethedince en meşhuru Şeştârî Murad Ağa olan on iki müşikşinası İstanbul'a getirerek Enderun'a ye-

ni sanatkârlar kazandırmış, bunlar dönemin müzik çalışmalarına büyük katkıda bulunmuştur. Padişahın hânende ve musâhibleri arasında yer alan Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde saray meşkhânesinde ve Sultan Murad'ın huzurunda yapılan edebiyat ve müzik cemiyetlerinden bahseder. Cuma geceleri ulemâ, meşâyih ve hâfızların katılımıyla toplantıların yapıldığını, cumartesi geceleri de ilâhihan, hânende ve sâzendelerin iştirakiyle dinî eserlerin geçildiğini ve fasıllar düzenlendiğini anlatır. Sultan Murad'dan himaye ve teşvik görerek bu dönemde meşhur olmuş müşikşinaslar içinde özellikle dinî eserleriyle tanınan Hâfız Kumral ve Derviş Sadâyî'nin yanı sıra tarihçi Solakzâde Mehmed Hemdemî Efendi, Âmâ Kadri, Benli Hasan Ağa, neyzen ve çengî Yûsuf Dede Efendi, Tokatlı Derviş Ömer Efendi, Avvâd Mehmed Ağa ve Kasımpaşalı Koca Osman Efendi zikredilebilir. Evliya Çelebi, aynı zamanda musâhib-i şehriyârler arasında bulunan Derviş Ömer'in kâr, nakış ve şarkılarının çoğunu Sultan Murad'ın çok sevdiği segâh makamında bestelediğini ve padişahın kendisine "peder" diye hitap ettiğini söyler.

Mehter müşikşinin önde gelen bestekârları arasında sayılan IV. Murad sözlü eserlerle saz eserleri de bestelemiştir. Ali Ufkî Bey'in *Mecmûa-i Sâz ü Söz* adlı kitabında ve Kantemiroğlu'nun *Kitâbü İlmi'l-müşikî alâ vecchi'l-hurûfât*'ında onun bestelerine rastlanmaktadır. Müşiki kaynaklarında bu iki eserde yer alan "Şah Murad" adlı bestekârın Sultan Murad olduğu kabul edilmektedir. Yılmaz Öztuna, IV. Murad'ın altısı hüseyinî makamında olmak üzere on üç peşrevi ile yürük semâî ve ilâhiden müteşekkıl on beş eserinin listesini vermektedir. Bunlar arasında sözleri de IV. Murad'a ait olan, "Uyan ey gözlerim gafletten uyan" mısraıyla başlayan evic ilâhisi günümüzde de okunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Ufkî Bey, *Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz* (nşr. M. Hakan Cevher), İzmir 2003, s. 222-225, 524, 771, 786-787, 829-831; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 632-633; a.e. (Dağlı), I, 99-103; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmi'l-müşikî alâ vecchi'l-hurûfât: Müşikiyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, II, 94, 137-141, 311-312; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 565-566; a.mlf., "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Müşiki Hayatı", *TTK Belleten*, XLI/161 (1977), s. 89-90; Haydar Sanal, *Mehter Müşikisi*, İstanbul 1964, s. 258-259; Kip, *TSM Saz Eserleri*, s. 44; Hayri Yenigün, "IV. Sultan Murad Devrinin Lâdinî Bestekârları", *MM*, sy. 136 (1959), s. 103-104; Öztuna, *BTMA*, II, 67-68.

NURİ ÖZCAN

MURAD V

(مراد)

(1840-1904)

Osmanlı padişahı
(1876).

25 Receb 1256'da (22 Eylül 1840) doğdu. Asıl adı Mehmed olup babası Abdülmecid, annesi Şevkiefser Kadiefendi'dir. Şehzadeliğinde iyi bir eğitim gördü. Çeşitli hocalardan Türkçe, Arapça, Fransızca, Osmanlı tarihi ve fen dersleri okudu; iki İtalyan hocadan piyano ve Batı müziği dersleri aldı. Amcası Abdülaziz tahta çıkınca veliaht ilân edildi (1861). Abdülaziz'in Mısır (1863) ve Avrupa (1867) seyahatlerine veliaht sıfatıyla katıldı. Vaktinin çoğunu, Abdülaziz'in kendisine tahsis ettiği Kadıköy Kurbağalidere'deki çiftlik evinde geçiriyordu. Bu dönemlerde meşrutî rejimi savunan Yeni Osmanlılar'la temas kurdu. Sık görüştüğü Şinâsi, Nâmık Kemal ve Ziyâ (Paşa) beylerle meşrutiyet, demokrasi ve hürriyet konusunda fikir alışverişinde bulunuyordu. Ziyâ Paşa ve özel doktoru Kapoleon Efendi aracılığıyla, Abdülaziz'in yönetiminden hoşnut olmayan muhalif grubun lideri Midhat Paşa ile de haberleşmekteydi. Bu yıllarda Osmanlı Devleti çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Hersek isyanıyla (1875) başlayan Balkan buhranı, Bulgaristan ayaklanması (2 Mayıs 1876) ve iki konsolosun öldürülmesiyle sonuçlanan Selânik vak'ası (6 Mayıs 1876)

V. Murad

